

DRIE MAAL IS SCHEEPSRECHT, DE ZWEEFVLIEG *CHALCOSYRPHUS EUNOTUS* TERUG OP DE NEDERLANDSE LIJST (DIPTERA: SYRPHIDAE)

Willem Renema

Al twee maal eerder werd de zweefvlieg *Chalcosyrphus eunotus* voor de Nederlandse fauna gemeld. Beide keren bleek het later te gaan om een andere soort. Ditmaal kan de soort echt aan de Nederlandse lijst worden toegevoegd. De auteur bezocht het Hoge Bos - Bunderbos in Zuid-Limburg om zweefvliegen te fotograferen. Naast interessante soorten als *Cheilosia fasciata* en *Criorhina ranunculi* werd er ook een plumpe, bijachtige zweefvlieg waargenomen, die leek op *Brachypalpus laphriformis* en *Chalcosyrphus nemorum*. Na vangst bleek het te gaan om *Chalcosyrphus eunotus*. Deze bijzondere soort is op de Balkan vrij algemeen, maar wordt daarbuiten alleen sporadisch aangetroffen.

INLEIDING

Chalcosyrphus eunotus (Loew, 1873) (fig. 1, 2) spreekt tot de verbeelding van zweefvliegenkenners. Het is een fraaie soort, die weliswaar een groot verspreidingsgebied heeft, maar overal van maar weinig vangsten bekend is. Uit Nederland werd de soort reeds tweemaal gemeld. Van Does-

burg (1958) meldt een in 1942 door J. Koorneef gevangen wijfje bij Velp. Dit bleek achteraf echter het eerste exemplaar van *Criorhina pachymera* Egger, 1858 te zijn (Van der Linden 1988). In de tussentijd had Van der Goot (1965) de soort ook gemeld, maar de determinatie al heel snel gerectificeerd (Van der Goot 1969). Ook dit bleek te gaan om *Criorhina pachymera*, een soort die

Figuur 1
Chalcosyrphus eunotus, mannetje. 6.iv.2000, Hoge Bos – Bunderbos, leg. W. Renema. Foto Willem Renema.
Figure 1
Chalcosyrphus eunotus, male. 6.iv.2000, Hoge Bos – Bunderbos, leg. W. Renema. Photo Willem Renema.

Figuur 2
Chalcosyrphus eunotus, vrouwtje. 4.iv.1998, Bialowieza, Polen, leg. W. van Steenis & L. Lankreier. Foto Menno Reemer.
Figure 2
Chalcosyrphus eunotus, female. 4.iv.1998, Bialowieza, Poland, leg. W. van Steenis & L. Lankreier. Photo Menno Reemer.

aantal/stadium- geslacht	datum	plaats	land	bron
1 mn	10.v.1952	Mirwart	België	Van der Linden 1988 Verlinden 1991
1 mn	15.v.1950	Mirwart	België	Verlinden 1991
1 mn	1.vi.1982	Württemberg (Tübingen)	Duitsland	Schmid 1986
1 ww	17.vi.1982	Goldersbachtal (Tübingen)	Duitsland	Schmid 1986
1 mn	20.v.1989	Steiblis/Allgäu (Bayern)	Duitsland	Doczkal 1995
1 mn	13.v.1994	Steiblis/Allgäu (Bayern)	Duitsland	Doczkal 1995
1 mn	16.v.1994	Steiblis/Allgäu (Bayern)	Duitsland	Doczkal 1995
1 mn	9.vi.2001	Zorge (Harz, Niedersachsen)	Duitsland	pers. med. J.-H. Stuke
1 ww	21.iv.1996	Bonrepos-sur-Aussonelle (Hautes Pyrenees)	Frankrijk	Sarthou & Speight 1997
1 mn	6-25.v.2000	Saint-Blanquart (Gers)	Frankrijk	pers. med. J.-P. Sarthou
1 ww	6-25.v.2000	Sarcos (Gers)	Frankrijk	pers. med. J.-P. Sarthou
1 ww	6-25.v.2000	Saint-Laurent (Haute-Garonne)	Frankrijk	pers. med. J.-P. Sarthou
1 ww	6-25.v.2000	Cazac (Haute- Garonne)	Frankrijk	pers. med. J.-P. Sarthou
1 ww	6-25.v.2000	Le Fousseret (Haute-Garonne)	Frankrijk	pers. med. J.-P. Sarthou
1 ww	24.v.1969	Sljeme (Zagreb)	Kroatië	Van der Linden 1988
1 ww	14.v.1990	Kožuf (Konsko)	Macedonië	Vujic & Milankov 1999
1 mn		Pommeren	Polen	Bankowska 1963
1 ww	4.vi.1998	Bialowieza	Polen	pers. med. W. van Steenis, L. Lankreijer
6 waarnemingen	9-28.iv	Verskillende plaatsen in Servië	Servië	Vujic & Radovic 1990 Vujic & Milankov 1999
1 mn	22.vii.1970	Puerto de Pajares, tussen Leon en Oviedo	Spanje	Van der Linden 1988
1 ww	14.v.1990	Saintburry	UK	Iliff 1996
17 waarnemingen	mei	ZW Engeland (Berkshire, Dorset, Herefordshire, Worcestershire)	UK	Ball & Morris 2000
1 mn	21.v.1976	Vaud, St. Loup	Zwitserland	Maibach & Goeldlin 1992
pop	18.iv.1991	Vaud, Le Mont	Zwitserland	Maibach & Goeldlin 1992

Tabel 1
 Waarnemingen van *C. eunotus* in Europa.
 Table 1
 Records of *C. eunotus* in Europe.

toen net nieuw voor de Nederlandse fauna was en
 nog alleen maar van de Veluwe bekend was.

NIEUWE WAARNEMING

De auteur bezocht op 6 april 2000 het Hoge Bos
 - Bunderbos-complex (bij Elsloo) om Zuid-Lim-

burgse voorjaarszweefvliegen te fotograferen.
 Er zaten diverse interessante soorten waaronder
Criorhina ranunculi (Panzer, 1804) en een behoor-
 lijk aantal zonnende *Cheilosia fasciata* Schiner &
 Egger, 1853 op een open stukje langs de Hemel-
 beek. Toen er een plumpe, bijachtige zweefvlieg
 ging zitten zonnen op een blad gingen de gedach-

Figuur 3
Vindplaatsen van *Chalcosyrphus eunotus* in Europa.
Figure 3
Localities of *Chalcosyrphus eunotus* in Europe.

ten in eerste instantie uit naar *Brachypalpus laphriformis* (Fallén, 1816). Het dier had een gelige beharing op het borststuk, een kort achterlijf en een habitus vergelijkbaar met *Chalcosyrphus nemorum* (Fabricius, 1805). Na vangst bleek het een mannetje van *Chalcosyrphus eunotus* te zijn.

HERKENNING

Het meest lijkt *C. eunotus* op *Brachypalpus laphriformis*. Niet voor niets werd hij tot de revisie van Hippen (1978) op grond van kenmerken aan het larvale stadium tot het geslacht *Brachypalpus* Macquart, 1834 gerekend. *Brachypalpus* heeft echter een grotendeels geel gezicht, terwijl dat van *C. eunotus* grijs bestoven is. Bij de mannetjes van *Chalcosyrphus* heeft trochanter 3 geen vergroeiing en in *Brachypalpus* wel. De soort is eenvoudig te onderscheiden van *Criorhina* Meigen, 1822 door het ontbreken van een middenknobbel en het niet sterk naar beneden verlengde gezicht (Van der Linden 1988).

Chalcosyrphus eunotus onderscheidt zich van andere soorten uit het geslacht *Chalcosyrphus* Curran, 1925 door het behaarde achterlijf met een bijachtig uiterlijk en de vlekken op de vleugel. Het mannetje is echter in het veld al direct te herkennen aan de houding. Het achterlijf is korter, en hij houdt de achterpoten langs het lichaam op een voor *Chalcosyrphus* karakteristieke manier. De ogen raken elkaar slechts in een punt. Het borststuk is witachtig grijs bestoven met donkere lengtestrepen. De tergieten 2-4 bezitten loodkleurige vlekken.

VERSPREIDING IN EUROPA

Het voorkomen van *C. eunotus* is samengevat in figuur 3 en tabel 1. Van de Balkan zijn relatief veel waarnemingen bekend. Daarbuiten komt de soort in een groot gebied voor, maar er zijn maar weinig vindplaatsen. Opvallend is dat er relatief veel recente waarnemingen zijn en relatief veel waarnemingen kort na elkaar in hetzelfde gebied. Kennelijk is deze soort makkelijker waar te nemen als er een zoekbeeld voor gevormd is. Ook het vijftal waarnemingen uit Zuidwest-Frankrijk in 2000, alle gedaan met Malaise-vallen, duidt erop dat *C. eunotus* algemener is dan uit de geringe hoeveelheid waarnemingen blijkt.

VLIEGTIJD EN GEDRAG

Chalcosyrphus eunotus is een voorjaarszweefvlieg, maar heeft een redelijk lange vliegtijd. De Nederlandse waarneming is de vroegste tot nu toe. Verreweg de meeste waarnemingen stammen uit mei, met nog een paar waarnemingen uit juni en een uit juli uit Spanje. Deze vliegtijd komt overeen met die in Engeland (Ball & Morris 2000).

BIOTOOP

De meeste meldingen van *C. eunotus* waar ook biotoopinformatie bij gegeven wordt, zijn gedaan in rijke loofbossen (*Quercus-Carpinus-Ulmus* bossen) met stroompjes (Speight 2000, pers. com. J.-P. Sarthou). Maibach & Goeldlin de Tiefenau (1992) vonden de larven in hout dat in een snel

stromende beek lag. Schmid (1996) toont een foto van een vrouwtje *C. eunotus* op een dergelijke boomstronk. De biotoop op de foto in Schmid (1996) komt overeen met de vindplaats in het Bunderbos; langs een klein stroompje met grind op de bodem, waar verscheidene boomstronken en takken in het water lagen. Op de oevers groeide gewone dotterbloem *Caltha palustris* aan de ene (lage) kant, en verruigde vegetatie aan de andere kant. Speight (2000) beschrijft dat de mannetjes patrouilleren langs en over kleine beschaduwde beekjes en af en toe zitten op stukken hout die in het water liggen of bladeren langs de kant. Vergelijkbare biotopen bestaan niet op veel meer plaatsen in Nederland, maar mogelijk dat gericht zoeken (hetzij naar de larven, hetzij naar de imago's) meer waarnemingen op kan leveren.

DANKWOORD

Met dank aan Ulrich Schmid, Wouter van Steenis, Jean-Pierre Sarthou, Jens-Herman Stuke, Bernard Merz en Henri Dirickx voor het beschikbaar stellen van hun waarnemingen. Opmerkingen van Menno Reemer verbeterden een eerdere versie van deze tekst.

LITERATUUR

- Ball, S.G. & R.K.A. Morris 2000. Provisional atlas of British hoverflies (Diptera: Syrphidae). – Biological Records Centre, Huntingdon.
- Bankowska, R. 1963. Syrphidae. – *Klucze do Oznaczenia Owadów Polski* 27, 34: 1-236.
- Dirickx, H.G., Hamon, J. & J. Steffen 1996. Contribution à l'étude des Syrphidae (Diptera) de la région Rhône-Alpes. – *L'Entomologiste* 52: 63-79.
- Doczkal, D. 1995. Beitrag zur Kenntnis der Schwebfliegen-Fauna Bayerns (Diptera, Syrphidae). – *Volucella* 1: 20-28.
- Doesburg, P.H. van 1958. Syrphiden-allerlei. – *Entomologische Berichten, Amsterdam* 18: 41-46.
- Dussaix, C. 1999. Captures de trois especes remarquables de diptères Syrphidae dans le departement de la Sarthe (France). – *L'Entomologiste* 55: 49-51.
- Goot, V. van der 1965. Limburgse mei-waarnemingen van Syrphidae (Dipt.) en enkele nieuwe soorten voor Nederland. – *Entomologische Berichten, Amsterdam* 25: 21-25.
- Goot, V. van der 1969. Enkele Nederlandse syrphiden-vangsten (Syrphidae, Diptera). – *Entomologische Berichten, Amsterdam* 29: 221-223.
- Hippa, H. 1978. Classification of Xylotini (Diptera, Syrphidae). – *Acta Zoologica Fennica* 156: 1-153.
- Ilif, D. 1996. *Chalcosyrphus eunotus* female found in Gloucestershire - many a true word spoken in jest! – *Hoverfly Newsletter* 21: 12-14.
- Linden, J. van der 1988. *Chalcosyrphus eunotus* cancelled from the Dutch fauna (Diptera: Syrphidae). – *Entomologische Berichten, Amsterdam* 48: 33-36.
- Maibach, A. & P. Goeldlin de Tiefenau 1992. Description de la puppe de *Chalcosyrphus (Xylotodes) eunotus* (Loew) et synthese des caracteristiques morphologiques des stades immatures de plusieurs genres de la tribu des Xylotini (Diptera, Syrphidae). – *Mitteilungen der Schweizerischen Entomologischen Gesellschaft* 65: 165-175.
- Sarthou, J-P. & M.C.D. Speight 1997. Inventaire faunistique des Diptères Syrphidae et Microdontidae du Sud-Ouest de la France. – *Bulletin de la Societe Entomologique* 102: 457-480.
- Schmid, U. 1986. Beitrag zur Schwebfliegen-Fauna der Tübinger Umgebung. – *Veröffentlichungen Naturschutz und Landschaftspflege Baden-Württembergs* 61: 437-489.
- Schmid, U. 1996. Auf gläsernen Schwingen: Schwebfliegen. – *Stuttgarter Beitrag zur Naturkunde, Ser. C.* 40: 1-80.
- Speight, M.C.D. 2000. Species accounts of European Syrphidae (Diptera): Special commemorative issue, First International Workshop on the Syrphidae, Stuttgart 2001. – In: Speight, M.C.D., Castella, E., Obrdlik, P. and Ball, S. (eds.), *Syrph the Net, the database of European Syrphidae*, vol 26. *Syrph the Net publications*, Dublin: 1-257.
- Verlinden, L. 1991. Fauna van België. Zweefvliegen (Syrphidae). – Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Brussel.

Vujic, A. & V. Milankov 1999. New data for the tribes Milesiini and Xylotini (Diptera, Syrphidae) on the Balkan Peninsula. – *Dipteron* 2: 113-132.

Vujic, A. & D. Radovic 1990. Species of genus *Brachypalpus* Macquart 1934 (Diptera: Syrphidae) in Yugoslavia. – *Glasnik Prirodnjackog Muzeja I Beogradu Seriya B Bioloske Nauke* 45: 95-104.

SUMMARY

Three times does the trick, *Chalcosyrphus eunotus* back on the species list of the Netherlands (Diptera: Syrphidae)

Chalcosyrphus eunotus (Loew, 1873) has already been reported twice for the Netherlands, in 1958 and 1965. Both times re-examination of the specimens showed that it concerned *Criorhina pachymera* (Van der Goot 1969, Van der Linden 1988). On April 6, 2000 a male *C. eunotus* was caught near Elsloo (Limburg, the Netherlands).

The distribution, flight period and habitat of *C. eunotus* are summarised, and many new European records are given. *Chalcosyrphus eunotus* usually occurs in deciduous forests (*Quercus-Fraxinus-Ulmus*) and is often found along the edges of small streams running through the forest (Speight 2000; this paper). The larvae were found in logs and below bark of logs laying in flowing water (Speight 2000).

Chalcosyrphus eunotus appears to be underrecorded. There are many recent records and once caught in an area, often more records follow. In southern France five specimens were caught in a Malaise-trap (pers. com. J.-P. Sarthou). It can therefore be expected that investigations in suitable habitats will yield much more records.

W. Renema
Langegracht 73
2312 NW Leiden
renema@naturalis.nnm.nl

